

motivis; v. g., Probabile est ægrotum quem sanandum esse pronuntiant medici, sanitatem recuperaturum. Judicium est *improbabile* quando nullo fundatur motivo alicujus momenti; sic, improbabile est alterum ægrotum quem medici judicant certo moriturum, sanandum fore. Motivum dicitur probabile, quia approbatione est dignum; et improbabile quando ap̄ probari non meretur.

De notionibus, numero et qualitatibus motivorum iudicandi hic specialiter disserere solent plerique auctores; nos vero arbitramur graves has quæstiones non prius examini subjiciendas esse, quam de propositione, ratiocinio et argumentatione tractaverimus.

CAPUT SECUNDUM.

DE JUDICIO PROUT PER VERBA EXTRA MENTEM PROFERTUR.

Cum judicium sit affirmatio aut negatio convenientiæ idearum inter se, exterius proferri non potest quin simul exprimantur ideæ jungendæ vel disjungendæ. Judicium autem extra mentem sic prolatum vocatur *propositio*; propositio igitur recte definitur: Oratio judicii interpres.

In propositione, tria distinguenda sunt, videlicet: subjectum, attributum et nexus seu copula.

Subjectum, ita dictum, quia attentioni mentis specialiter subjicitur, vel quia attributum in se recipit, est illud de quo aliquid affirmatur aut negatur: *attributum* est id quod de altero affirmatur vel negatur; *copula* est vinculum quo attributum cum subjecto unitur. Itaque subjectum semper est substantia, vel substantive sumitur; attributum vero est modus aut tanquam modus consideratur; et copula per verbum *sum*, *es*, *est*, etc., exprimitur, aut si non exprimatur, verbum istud subauditur; functio hujus verbi est partes propositionis jungere, et nunquam eas disjungit, nisi particula *non*

precedat. Hinc in propositione ista: *Homo est mortalis*; *homo* est subjectum, quia mortalitas de illo affirmatur; *mortalis* est attributum, siquidem de homine pronuntiatur; et *est* exprimit copulam.

Omnia verba ideam subjecti sufficienter exprimere possunt. Item attributum aut partem attributi sæpe continent; v. g., *Discipuli student*; verbum *student* exprimit simul attributum et copulam; sensus enim est: Discipuli sunt studentes.

In lingua gallica, subjectum ordinarie primum obtinet locum in propositione. At in lingua latina constructio sæpe intervertitur, et prius ponitur attributum. Ut igitur unum ab altero secernatur, videadum est utrum de altero dicatur; v. g., *Justus est Dominus*; *justus* est attributum, quia de Domino prædicatur.

In quovis judicio attributum est de se latius notione subjecti, quamvis fieri possit ut de facto non magis extendatur; quia subjectum ad attributum seu prædicatum, ut aiunt, refertur tanquam ad genus. Hinc decem Aristotelis *categoryæ*, seu attributorum genera; quinque erant modi ea applicandi et dicebantur *universalia*. Kant quatuor tantum agnoscit *judiciorum* formas seu *categorias*, non vero in sensu Aristotelis intellectas, et ipsas multiplicitate divisas. Nihil obscurius et minus utile. Itaque in his non immorabitur.

Subjectum, attributum et copula sæpe duabus vocibus, et aliquoties una voce exprimuntur; v. g., *Amo Deum*, *Pluit*, *Licet*, etc. Ut subjectum, attributum, et copula reperiuntur, sic vertendæ sunt prædictæ propositiones: *Ego sum amans Deum*, *Pluvia est eadens*, *Res est licita*.

Aliquando, e contra, subjectum aut attributum, aut utrumque simul est complexum, si scilicet exprimat rem modificatam, et tunc propositio est complexa; v. g., *Deus omnipotens est æternus*: Deus est bonus et clemens; aliquando autem est compositum, si nempe sit multiplex, et tunc propositio est composita, ut infra dicemus.

Notandum voces quibus exprimuntur ideæ jungendæ

vel disjungendæ, id est subjectum et attributum, vocari *terminos*, quia ideas determinant, vel quia in extrematibus propositionis ponuntur.

Quicquid de propositionibus dicendum nobis occurrit, in duobus articulis absolvemus: primus erit de proprietatibus propositionis; secundus, de variis ejus speciebus.

ARTICULUS PRIMUS.

DE PROPRIETATIBUS PROPOSITIONIS.

Duplicis generis sunt proprietates propositionis, nimirum aliae sunt absolutæ et aliae relativæ. *Absolutæ* sunt illæ quæ uni propositioni seorsim sumptæ convenient: *relativæ* illæ sunt quæ uni propositioni cum alia comparatae competunt. Agendum est 1º de absolutis, et 2º de relativis.

§ I. — De proprietatibus propositionis absolutis.

Proprietates absolutæ propositionis sunt ipsius quantitas et qualitas, de quibus seorsim disserendum est.

SECTIO PRIMA.

De quantitate propositionis.

Quantitas propositionis est ipsius extensio, quæ est eadem ac extensio subjecti. Quadruplex est propositio ratione quantitatis, scilicet, universalis, particularis, singularis et indefinita.

Propositio *universalis* ea est cuius subjectum secundum totam suam extensionem sumitur, et aliqua universalitatis nota afficitur; v. g., *Omnis, nullus*; tales sunt istæ propositiones: *Omne corpus est divisibile; Nullus spiritus est mortalis*. Non refert igitur quod extensio subjecti sit major vel minor; dommodo nihil excipiatur, propositio est universalis.

Attamen dupli modo potest esse universalis, nempe metaphysice et moraliter. Est *metaphysice* universalis, quando illius subjectum accipitur secundum totam ex-

tensionem, sine ulla exceptione; v. g., *Omnis circulus est rotundus; Omnis homo constat ex mente et corpore*. Est vero *moraliter* universalis, quando ipsius subjectum secundum fere totam extensionem sumitur, ita tamen ut aliquam admittat exceptionem; v. g., *Omnis homo est mendax*. Alia est *moraliter* universalis minus stricte, quando scilicet ipsius subjectum secundum majorem partem inferiorum suorum sumitur, ut in istis: *Omnes juvenes sunt inconstantes; Omnes senes sunt queruli*.

Propositio *particularis* ea est cuius subjectum secundum partem suæ extensionis sumitur, et aliqua particularitatis nota afficitur; v. g., *aliquis, quidam, nonnulli*; hujusmodi sunt istæ propositiones: *Aliquis homo est doctus; aliqui, quidam, nonnulli homines sunt nigri*. Non necesse est tamen ut nota particularitatis semper exprimatur; sœpe eleganter subauditur, ut in hac propositione: *Sunt qui nihil cestimant, nisi fecerint*. Ad hanc reducitur propositio quæ a nonnullis dicitur *communis*.

Propositio dicitur *singularis*, quando ipsius subjectum est quid in genere suo individuum, et per propositionem sufficienter determinatum; v. g., *Cartesius magnus fuit philosophus; Hic homo non est doctus; Hoc seminarium est exemplare*.

Propositio vocatur *indefinita*, quando ipsius subjectum est quid commune, et nulla universalitatis, particularitatis aut singularitatis nota determinatum; v. g., *Galli sunt sagaces*.

Quælibet propositio versatur in materia necessaria, vel in materia contingentia. Est *in materia necessaria* quando ipsius attributum necessario convenit vel repugnat subjecto, id est quando idea attributi in idea subjecti includitur, vel ab illa ex natura sua excluditur. Tales sunt istæ: *Omnis homo est rationabilis; Mens non est corporea*. Est autem *in materia contingentia* quando attributum accidentaliter tantum convenit subjecto, ut in ista: *Homo est albus*.

Item quælibet propositio est in ordine metaphysico, in ordine physico, vel in ordine morali, prout enuntiat

judicium in essentiis rerum, in legibus physicis vel in consuetis hominum moribus fundatum. Datur discri-
men inter propositionem in ordine morali et proposi-
tionem moraliter universalem : propositio enim in ordi-
ne morali potest esse metaphysice universalis ad sen-
sum superius expositum ; v. g., *Homo in cunctis operibus
suis felicitatem suam querit*.

His prænotatis, quædam nunc statuendæ sunt proposi-
tiones.

PROPOSITIO PRIMA.

*Omnis propositio ad universalem vel ad particularem
necessario revocanda est.*

Prob. In quacumque propositione subjectum necessa-
rio sumitur secundum totam suam extensionem, vel
tantum secundum partem extensionis suæ; non datur
medium : at si prius, propositio est universalis; si pos-
teriorius, est particularis. Ergo, etc.

PROPOSITIO SECONDA.

Propositio singularis revocanda est ad universalem.

Prob. Illa propositio ad universalem revocanda est,
quæ id ipsum habet propter quod propositio dicitur uni-
versalis : atqui propositio singularis id ipsum habet
propter quod propositio dicitur universalis. Ideo enim
propositio vocatur universalis, quia ipsius subjectum se-
cundum totam extensionem suam sumitur : at subjectum
propositionis singularis secundum totam extensionem
suam sumitur; quando enim, v. g., dicitur Petrum esse
doctum, non de aliqua parte Petri hoc affirmatur, sed
de tota persona ejus : ergo revera illud subjectum se-
cundum totam extensionem suam sumitur. Ergo, etc.

PROPOSITIO TERTIA.

*Propositio indefinita in materia necessaria ad meta-
physice universalem revocari debet.*

Prob. Propositio est metaphysice universalis, quando

idea ejus attributi ita cum idea subjecti conjuncta est ut
nulla exceptio admitti queat : at, ubi propositio indefi-
nita est in materia necessaria, idea attributi sic cum idea
subjecti conjuncta est, ut nulla exceptio admitti queat, si-
quidem hoc solum efficit ut propositio dicatur in ma-
teria necessaria; v. g., emittantur hæc propositiones :
Homo est rationabilis; Circulus est rotundus; sensus est
omnem hominem ratiocinandi facultate donari; omnes
circulos sine ulla exceptione esse rotundos. Ergo, etc.

PROPOSITIO QUARTA.

Propositio indefinita, in materia contingenti ad moraliter universalem, sed minus stricte sumptam, revocanda est, nisi aliqua specialis circumstantia eam ad sensum particularem determinet.

Prob. Illa propositio ad moraliter universalem minus
strictè sumptam revocanda est, cuius subjectum secun-
dum majorem partem inferiorum suorum seu extensionis
suæ sumitur : atqui subjectum propositionis indefinitæ
in materia contingenti, secundum majorem partem
inferiorum suorum sumitur; quando enim dicimus :
Juvenes sunt inconstantes; Senes sunt queruli, etc., sensus
est plerosque juvenes esse inconstantes, et plerosque
senes esse querulos.

Diximus : *Nisi aliqua specialis circumstantia eam ad sensum particularem determinet.* Fieri enim potest ut ex
aliqua circumstantia judicetur subjectum secundum ali-
quam partem tantum extensionis sue sumi : v. g.,
*Milites plectentes coronam de spinis, imposuerunt super
caput ejus* (Matth. xxvii, 29); certum est aliquos tan-
tum milites hoc fecisse.

SECTIO SECUNDA.

De qualitate propositionis.

Qualitas propositionis est ipsius affirmatio vel nega-
tio, veritas vel falsitas. Dicendum est 1º de affirmatione
et negatione, 2º de veritate et falsitate propositionis.

PUNCTUM PRIMUM. — De affirmatione et negatione propositionis.

Cum propositio sit ipsa judicij expressio, debet esse affirmans aut negans, prout judicium affirmat aut negat. Propositio *affirmans* illa est quæ enuntiat attributum convenire subjecto; et propositio *negans* ea est in qua attributum a subjecto removetur.

Nonnulla hic statuenda sunt axiomata, quæ postea vi debuntur necessaria. Alia propositionibus affirmantibus propria sunt; alia vero negantibus.

Per *axiomata philosophica* quædam intelliguntur veritates ita omnibus manifestæ ut nulla probatione indigeant, et ad probandas alias veritates adhibeantur. *Principium latiorem* habet sensum quam *axiomam*. Sic enim vocatur omnis propositio ex qua proceditur in ratiocinio. Principia et axiomata identificantur quando prioribus additur *prima*; id est, axiomata sunt prima principia.

Axiomata propositionibus affirmantibus propria.

AXIOMA PRIMUM.

Attributum propositionis affirmantis secundum totam comprehensionem suam de subjecto dicitur.

Explicatur. Affirmatio in eo consistit quod pronuntietur attributum cum subjecto convenire: atqui non potest affirmari attributum cum subjecto convenire, quin de illo secundum totam comprehensionem suam dicatur; dici enim non potest attributum revera convenire subjecto, si vel una proprietas ipsi essentialis eidem subjecto tribui nequeat; v. g., dici non potest: *Homo est intelligentia cui subministrant organa*, si una proprietas ad constituendam intelligentiam essentialis, homini tribui non possit; in ea igitur propositione, *intelligentia secundum totam comprehensionem suam de homine affirmatur*. Ergo, etc.

AXIOMA SECUNDUM.

Attributum propositionis affirmantis sumitur secundum totam extensionem quam habet subjectum in propositione, non autem secundum propriam suam extensionem, vi affirmationis.

Explicatur. Per affirmationem declaratur attributum subjecto convenire: ergo convenit eo ipso omnibus individualibus quæ per propositionis subjectum exprimentur; v. g., *Homo est intelligentia*; in ea propositione intelligentia de cunctis hominibus affirmatur. In ista autem, *Quidam homines sunt docti*, de quibusdam tantum hominibus affirmatur quod sint docti. Ergo attributum propositionis affirmantis secundum totam extensionem quam habet subjectum in propositione sumitur.

At secundum propriam extensionem suam vi affirmationis non sumitur. Dicitur enim subjecto convenire, non autem soli subjecto; unde nihil impedit quin de aliis quoque recte dici possit; v. g., in dicta propositione: *Homo est intelligentia*, affirmatur quidem omnes homines esse intelligentes, sed non dicitur omnes intelligentias esse homines. Ergo, etc.

Diximus, *vi affirmationis*; nam fieri potest ut *vi materialis* attributum secundum totam extensionem suam de subjecto dicatur, nempe si ipsius extensio non latius patet quam extensio subjecti. Hoc semper accidit quando est in materia necessaria et reciproca; v. g., *Homo est animal rationale*; omnis homo est animal rationale, et omne animal rationale est homo.

Utrumque axioma simul ita explicari potest: per affirmationem attributum identificatur subjecto: quidquid ergo ipsi essentialis est convenit subjecto. At non sequitur illud alteri subjecto non convenire: ergo *vi affirmationis* secundum totam suam comprehensionem, non vero secundum totam extensionem suam, de subjecto dicitur; v. g., *Homo est intelligens*; in ea propositione quidquid ad intelligentiam essentialis est, non vero omnis intelligentia, homini tribuitur.

COROLLARIUM.

Cum attributum propositionis affirmantis ad extensio-
nem subjecti vi affirmationis restringatur, sequitur illud
semper esse particulare et nunquam universale, nisi in
materia necessaria et reciproca versetur.

Axiomata quæ spectant propositiones negantes.

AXIOMA PRIMUM.

*Attributum propositionis negantis non removetur a sub-
jecto secundum totam comprehensionem suam.*

Explicatur. Natura propositionis negantis in eo consistit, ut attributum a subjecto removeatur: atqui ut attributum a subjecto removeri debeat, non necesse est nullam esse proprietatem utriusque communem. Si enim subjectum una careat proprietate in attributo existente, eo ipso attributum ei non convenit: ab illo igitur removeri debet per negationem; v. g., in ea propositione: *Corpus non est spiritus*; ut spiritus a corpore merito removeatur, non necesse est illum non esse substantiam, quia corpus est substantia; sed sufficit illum esse substantiam a corpore diversam, seu corpus carere proprietati in spiritu existente.

AXIOMA SECUNDUM.

*Attributum propositionis negantis secundum totam suam
extensionem semper sumitur.*

Explicatur. Negatio in eo consistit, ut pronontietur naturam attributi naturæ subjecti non convenire: si autem natura attributi naturæ subjecti non conveniat, nullum individuum ex ipsis inferioribus ei convenire poterit: ergo attributum propositionis negantis removetur a subjecto secundum totam suam extensionem; v. g., quando dicitur: *Homo non est lapis*, sensus est nullum lapidem esse hominem, seu ideam lapidis idæ nullius hominis convenire.

COROLLARIUM.

Ergo attributum propositionis negantis, sive univer-
salis, sive particularis, semper sumitur universaliter,
cum removeatur a subjecto secundum totam exten-
sionem suam.

PUNCTUM SECUNDUM. — De veritate et falsitate propositionum.

Notandum est propositionem considerari posse ut grammaticalem et ut logicam.

Propositio dicitur *grammaticalis*, quando sola ipsius verba spectantur, et examinatur an hoc vel illud sit *substantivum*, *adjectivum*, *verbum*, numero singulari vel plurali sumatur, etc.

Propositio vero appellatur *logica*, quando consideratur ut habens sensum determinatum. De sola propositione logica hic agitur.

Sensus propositionis logicae potest esse 1º *proprius* vel *alienus*, 2º *compositus* vel *divisus*.

1º Sensus *proprius* seu *naturalis*, ille est quem *voces* ex sua significatione ordinaria exprimunt; et duplex est, *litteralis* scilicet et *metaphoricus*: *litteralis* quidem, si *voces* juxta nativam significationem suam sumantur; v. g., *Petrus est vir fortis*; *metaphoricus* autem, si *voces*, vel aliqua vox tantum, in sensu alterius vocis propter aliquam similitudinem usurpetur; v. g., *Petrus est leo invincibilis*: vox *leo* sumitur in sensu *metaphorico*. Sensus *alienus* ille est qui arbitrario *vocabus* aliud significantibus annexitur, ut facere solent qui descipere volunt; vel in quem *voces* aliud significantes ab ignarioribus vel malæ fidei interpretibus detorquentur.

2º Aliquando, in una propositione, termini exprimunt duplē statum vel qualitatem quæ affirmatur vel ne-
gatur de subjecto; propositio dicitur sumi in *sensu com-
posito*, si duo termini intelliguntur *in actu*: sumitur vero in *sensu diviso*, si unus terminus intelligitur *in actu*, alter *in potentia*; v. g., *Cæci possunt videre*: in sensu

diviso sic resolvetur: *Qui nunc cæci sunt possunt videre, si visus eis redditur.* In sensu composito: *Qui cæci sunt etiam nunc possunt videre.* In eo casu, propositio in sensu composito sumpta falsa est.

Ea propositio vera est, quæ objectum suum sicuti est enuntiat; v. g., *Deus est omnipotens.* Illa vero est falsa, quæ rem ut in se est non enuntiat; v. g., *Deus est crudelis.*

Certum est 2º omnem propositionem logicam necessario esse veram aut falsam; vel enim rem enuntiat sicut est, vel non: si prius, vera est; si posterius, est falsa.

Aliqua est difficultas circa propositiones de futuro contingentibus, quæ videlicet a libero hominum arbitrio vel a futuris eventibus non necessariis pendent; v. g., *Petrus erit justus; Petrus ante patrem suum morietur.* Sed convenientius solvetur in Metaphysica, ubi de præscientia divina agetur.

Certum est 3º veritatem in qualibet propositione non esse majorem vel minorem in se; veritas enim propositionis affirmantis in consensione attributi cum subjecto, et veritas propositionis negantis in dissensione attributi cum subjecto consistit: atqui hæc consensio vel dissensio non est major aut minor, sed necessario tota est vel nulla. Ergo, etc.

Aliquo sensu tamen, veritas est major vel minor, quando consensio attributi cum subjecto diversos habet gradus; v. g., *Petrus est prudens,* potest enim esse plus minusve prudens.

Veritas autem propositionis potest esse major vel minor respectu nostri, prout illam clarius vel minus clare comprehendimus: idem dici debet de falsitate.

SCHOLIUM.

Ut veritas aut falsitas alicujus propositionis detegatur, primo genuinus illius sensus assignari debet; propositio enim vera est aut falsa prout hunc vel illum habet sensum. Imo potest esse simul vera et falsa, si duplum involvat sensum, et tunc dicitur *æquivoca;* vel

falsa in sensu composito et vera in sensu diviso, aut vice versa, ut modo diximus.

§ II. — De proprietatibus propositionum relativis.

Proprietates *relativæ* illæ sunt quæ uni propositioni cum alia comparatæ conveniunt. Duæ numerantur, *versio, scilicet, et oppositio.*

SECTIO PRIMA.

De conversione propositionum.

Conversio est mutatio propositionis in aliam propositionem quæ eundem sensum præ se ferat, ponendo subjectum in locum attributi, et attributum in locum subjecti. Nullum est dubium quin hujusmodi operatio fieri possit. Si enim attributum recte affirmetur aut negetur de subjecto, subjectum affirmari aut negari potest de attributo sub eodem respectu; v. g., si verum est nullum hominum esse angelum, non minus certum est nullum angelum esse hominem.

Non raro contingit propositiones esse æquivocas vel obscurum præbère sensum; tunc philosophi et mathematici, conversione utentes, reciprocas constituent propositiones, ut veritatem earum aut falsitatem tutius degant.

Duplex potissimum distinguitur *conversio, simplex* videlicet, et *accidentalis.*

Conversio est *simplex*, quando totum attributum subjecto et totum subjectum attributo substituitur; v. g., *Nullus homo est angelus; Nullus angelus est homo.*

Conversio autem vocatur *accidentalis*, quando non totum attributum, sed pars ejus tantum in locum subjecti ponitur; v. g., *Homo est animal; Aliquod animal est homo.*

Quædam traduntur regulæ pro legitima propositionum conversione; aliae sunt *absolutæ*, aliae *speciales.*